

**ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ РЕПЕРТУАРНИХ РЕШІТОК
У СУДОВІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ
В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ**

Герман Богдан Миронович

<https://orcid.org/0009-0002-6564-9188>

консультант-експерт,

Центр судових і спеціальних експертиз

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки

та судових експертиз

Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Сербіненко Оксана Леонідівна

<https://orcid.org/0009-0009-2553-5646>

провідний судовий експерт,

Центр судових і спеціальних експертиз

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки

та судових експертиз

Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Судова експертиза є важливим елементом системи забезпечення правосуддя, який передбачає застосування спеціальних знань для розв'язання питань, що виникають під час розгляду кримінальних, цивільних або адміністративних справ. Основною метою судової експертизи є встановлення фактичних обставин справи, що можуть вплинути на прийняття судового рішення. Зокрема, у кримінальних справах, де необхідно оцінити психологічні характеристики особи та обставин скоєння злочину, проводиться судова психологічна експертиза.

У розслідуваннях злочинів проти статеві недоторканості, де часто відсутні чіткі фактичні докази, набувають особливого значення психологічні аспекти. Судова психологічна експертиза відіграє важливу роль в тих справах, де необхідно визначити здатність особи до усвідомлення своїх дій та керування ними, а також оцінити інші психологічні фактори. Це часто має вирішальне значення для встановлення факту скоєння злочину, оскільки дозволяє більш глибоко зрозуміти психологічний профіль підозрюваних, потерпілих, свідків

тощо. Відтак, важливість судової психологічної експертизи у розслідуваннях злочинів проти статевої недоторканості важко переоцінити, оскільки вона є інструментом для забезпечення справедливості, що є основою правової держави.

Одним із перспективних інструментів, які можуть бути застосовані в судовій психологічній експертизі, є метод репертуарних решіток. Цей метод був розроблений американським психологом Джорджем Келлі у 1955 році як психологічний інструмент вивчення особистісних конструктів – індивідуальних способів сприйняття та інтерпретації світу. Метод дозволяє дослідити спосіб структурування людиною свого досвіду, категорії, які вона використовує для оцінки подій та осіб, а також смисли, які особа надає різним аспектам свого життя [5, с. 6].

Однак, незважаючи на очевидні переваги цього методу, в Україні він досі не знаходить широкого застосування в судовій психологічній практиці, що визначає актуальність даного дослідження.

У контексті проведення судової психологічної експертизи, зокрема у ході розслідування злочинів проти статевої недоторканості, метод репертуарних решіток може бути застосований для глибшого розуміння мотивацій, зрілості особистісних конструктів, можливих приховуваних намірів фігурантів справи. Це дозволить слідчим отримати більш детальну інформацію про внутрішній світ особи, її цінності, страхи, установки і, як наслідок, точніше оцінювати роль і статус цієї особи в конкретній ситуації, коригувати стратегію розслідування в цілому та ефективніше проводити відповідні слідчі дії зокрема.

Нажаль, в українській судово-експертологічній діяльності досі є низка проблем, пов'язаних із недостатньою методологічною розробленістю деяких традиційних методів психологічного дослідження, таких як спостереження, експеримент, опитування та тестування. Ці методи не мають чітких алгоритмів застосування, що ускладнює їх впровадження до практики.

Застосування методу репертуарних решіток у судовій психологічній експертизі у ході розслідування злочинів проти статевої недоторканості передбачає такі основні етапи:

1. Визначення сукупності оцінюваних елементів. На основі результатів структурованого інтерв'ю та/або вільної розповіді підекспертного визначається набір елементів, які будуть оцінюватися. Це можуть бути конкретні особи, події або ситуації. Наприклад, для виявлення ставлення підекспертного до різних осіб можуть бути використані імена колег, знайомих, друзів, контактів тощо.

2. Виявлення конструктів. Підекспертному пропонується порівняти кілька вибраних елементів і визначити їх подібність чи відмінність.

На основі цих порівнянь, використовуючи техніку семантичного диференціалу, формується перелік особистісних конструктів – індивідуальних категорій, за допомогою яких людина оцінює інших. Наприклад, підекспертний може оцінювати певних осіб за такими критеріями, як «довіряю – не довіряю», «професійний – непрофесійний», «відвертий – потайний» тощо.

3. Формування решітки. Виявлені конструкти використовуються для побудови репертуарної решітки – матриці, в якій елементи (особи, події тощо) оцінюються за визначеними критеріями. Це дозволяє встановити, як саме підекспертний сприймає кожен із елементів.

4. Аналіз даних. Отримані результати аналізуються для виявлення у підекспертного прихованих установок, упереджень, цінностей, страхів, можливих зв'язків тощо.

5. Застосування результатів. На основі аналізу решітки можна формувати гіпотези щодо справжніх мотивів поведінки фігурантів справи.

На наш погляд, застосування методу репертуарних решіток у судовій психологічній експертизі у ході розслідування злочинів проти статевішої недоторканості має низку переваг над традиційними підходами.

Так, наприклад, проведення опитування лише у формі інтерв'ю (чи, навіть, доповнене анкетуванням або тестуванням) може призвести до отримання неповної або навмисно викривленої респондентом інформації, тоді як метод репертуарних решіток апіорі позбавлений цієї вразливості, оскільки певною мірою працює з несвідомою частиною психіки, що унеможливорює свідоме викривлення особою інформації.

Звісно, частково цю проблему можна вирішити шляхом застосування у судовій психологічній експертизі спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфу. Разом з тим, цей підхід також має декілька обмежень, а саме:

- певні фізичні та/або емоційні стани підекспертного, які не дозволяють проводити щодо нього поліграфну перевірку;
- наявність у підекспертного спеціальної підготовки щодо протидії (поведінкової чи медикаментозної);
- відсутність відповідної апаратури тощо.

Натомість, застосування методу репертуарних решіток дозволяє уникнути всіх наведених проблем. Водночас, цей метод висуває високі вимоги до професійного рівня та спеціальних навичок суб'єкта. Крім того слід додати, що повною мірою ефективність цього методу розкриється лише з використанням відповідного програмного забез-

печення, оскільки метод ґрунтується на потужному математичному апараті (кластерний аналіз, факторний аналіз тощо).

На наше переконання, метод репертуарних решіток може стати цінним інструментом у судовій психологічній експертизі у ході розслідування злочинів проти статеві недоторканості, оскільки дозволить точніше аналізувати та глибше розуміти установки та системи взаємовідносин підекспертного, його ставлення до інших фігурантів справи.

Метод репертуарних решіток є одним з найбільш гнучких і потужних інструментів у психологічній діагностиці, здатним забезпечити комплексне розуміння внутрішнього світу особистості. Це метод, який надає можливість оцінити індивідуальні когнітивні й емоційні реакції, а також зрозуміти, як особистість сприймає і реагує на різні ситуації та людей. Його застосування в судовій психологічній експертизі відкриває нові горизонти для розуміння поведінки осіб, що беруть участь у кримінальних справах, зокрема в контексті злочинів проти статеві недоторканості.

Література:

1. Медведєв В. С. Кримінальна психологія: підручник. К. : Атіка. 2004. 368 с.
2. Методика судово-психологічної експертизи в кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статеві недоторканості (зарєстрована в Реєстрі методик проведення судових експертиз, код 14.1.74).
3. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор. 2007. 640 с.
4. Юридична психологія : підручник / за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. К. : КНТ, 2007. 360 с.
5. A manual for repertory grid technique. Second Edition. Fay Fransella, Richard Bell, Don Bannister. John Wiley & Sons, Ltd. 2003. 288 p.